

Ontmoeting 7: Jocelyn Robert

Het wonder van verbindingen

We ontmoetten elkaar voor het eerst in Montreal heel wat jaren terug. Hij had al een stevige brok levenservaring, in de kunsten en elders, ik was een jonge curator, gretig en zoekend. De studio waar hij me heen wou brengen, om werk te zien van een lokale kunstenaar, lag een paar blokken verwijderd van het centrum. Het werk in de studio kan ik mij vandaag niet herinneren. Wel het temmen van de stoeptegels terwijl we zij aan zij liepen in het licht van de laaghangende najaarszon, en zijn bijzondere blik op de wereld. Met de gretigheid van een nieuwsgierig jongetje. Hij vertelde me over een idee dat hij had. Hij wou een compositie voor rinkelende telefoons maken, in een buitenwijk van Montréal. 'Stel je voor,' zei hij, 'je loopt op een zonnige zondagnamiddag door een buitenwijk van de stad, terwijl gezinnen gezellig barbecueën in hun voortuintjes. De ramen van de huizen staan open. Terwijl je door de buurt kuiert weerklinkt er een symfonie van telefoongerinkel.' Hij stopte met wandelen om me aan te kijken met zijn ogen vol enthousiasme.

Ik dacht dat hij muzikant was maar die middag vertelde hij over ideeën en werken die evengoed fotografie, tekenen en schrijven betroffen, en scoutsgroepen die met fluitjes heuvels op en neer renden, en zelfspelende piano's met letters die verschenen op de toetsen.

Thuisgekomen ontdekte ik dat hij ook een organisatie voor geluidskunst uit de grond had gestampt in Québec, Avatar genaamd, en dat hij mee aan de wieg stond van Méduse, een tempel voor kunstenaars pal op de grens tussen het historisch centrum van de stad en het 'downtown' gebied, een coöperatieve van negen uiteenlopende kunstenuorganisaties.

Sinds die dag in Montreal bleven onze paden kruisen. Om de paar jaar schaakten we een dag ergens, in een stad waar we een kruispunt konden organiseren of ter gelegenheid van een professionele uitwisseling. Zes jaar geleden was ik te gast in Quebec voor zo'n uitwisseling. In een koffiehuis bij een parkje in het centrum van de stad, vroeg hij me of ik wist dat ik een kunstenaar was. Ik was hoogst verbaasd. Mijn eigen pad, dat intussen ook heel wat kilometers op de teller had verzameld, speelde zich tot op dat moment volledig af aan de zijde van het cureren en organiseren. Ik voelde een ongemakkelijkheid over zijn vraag maar ook een soort van verwondering. Hoezo, ikzelf een kunstenaar? Wat zou ik maken dan?

Oktober 2017. We ontvoeren een dag in Lille. We pikken in op onze traditie van koffie drinken en straten bewandelen. Intussen ben ik op een of andere manier verzeild aan de kant van het creëren. Hij staat op dit moment aan het hoofd van de kunstafdeling van de universiteit van Québec. Een uitdaging die op zijn pad kwam en die hij aannam maar waar hij de nodige zuurstof in wil bouwen. Zo is hij op dit moment voor een paar weken als kunstenaar in Parijs voor een teug zuurstof, in het kader van een artistieke residentie.

Ik vraag hem hoe als jongeling hij in de kunsten is verzeild. Hij glimlacht en schudt het hoofd. Gezegd met een goed stel hersens werd hij als jongen aangemoedigd om een bijpassende studie aan te vatten. Het werd farmacie. Al in zijn tweede jaar was hij ontmoedigd door de marktmechanismen die er heersten. Hij switchte naar architectuur, een opleiding die hij

afrondde en waar hij een loopbaan op aansloot, maar die hem weinig vreugde bracht. Hij rukte zich los en bracht de muziek die al die tijd op een zijspoor leefde naar de hoofdbaan. Kuierend belanden we bij het museum voor schone kunsten, waar er volgende zondag een tentoonstelling zal openen over de bekende Franse schilder Jean-François Millet, Jocelyn is een groot bewonderaar van zijn werk. We gaan zitten in de ruime lobby van het museum en ik vraag hem een paar dingen 'on the record'.

Ik wist niet dat er farmacie aan het begin van je pad lag. Wil je daar wat meer over vertellen?

JR: "Mag ik in de plaats daarvan iets vertellen over het pad van iemand anders?" Zijn fameuze lach maakt een toertje door de grote lobby vooraleer weer bij onze tafel te verschijnen. "Het gebeurt niet vaak dat ik iemands verhaal hoor en denk: zo ongeveer is het ook bij mij verlopen. Onlangs viel het voor. Mijn hobby is autoracen. Vorige december bracht het racen mij naar Florida. Niet voor een wedstrijd maar voor een tweedaagse opleiding. Een van de leraars was een vrouw, ik was erg door haar gefascineerd. Je moet weten: er zijn niet zoveel vrouwen in het racen. Zij was bovendien erg goed. Ze was klein en niet erg jong maar ze was sterk en vinnig. We doorliepen de eerste dag van opleiding en op het einde was er een oefening. De bedoeling was om drie rondjes te rijden en dan de leraar in te halen. Daarna had je nog wat vrije oefentijd. Ik deed de oefening, haalde mijn leraar in en begon aan mijn vrije rijtijd. Op een bepaald moment benaderde ik haar langs achteren en ontstond er een misverstand: zij dacht dat ik een van haar studenten was. Ze gesticuleerde dat ik een bepaalde richting uit moest, bij de volgende bocht raakte ze me en onze auto's slingerden achterwaarts van de baan af. Ik ging meteen op de rem staan zoals de bedoeling is - in het racen moet je zo gauw je controle verliest op de rem gaan staan. Zij verloor zelf ook de controle over haar auto en kwam achterwaarts op me af. Haar achterwiel klom bovenop het mijne waardoor ze een eind in de lucht hing alvorens terug naar te komen." Met zijn handen toont hij hoe de wagen hardhandig terug op de grond landde. "Daar zaten we dan, zij aan zij op het einde van de bocht. Ik keek naar haar met een blik van 'dat soort dingen gebeuren', zij was niet erg blij. Ze klom uit de wagen en vroeg of alles oké was. Ik zei van wel. We reden terug naar de 'pits', beiden zaten we onder de adrenaline van het racen en van de crash. Om wat te kalmeren begonnen we met elkaar te praten. Ze was 72! Ze was een vrouwelijke racer van 72 waarmee ik net een crash had beleefd!

Ze vertelde me haar verhaal: ze was een professionele skiër geweest, ze had drie keer haar land Engeland vertegenwoordigd op de Olympische spelen, lange tijd was ze de snelste vrouw ter wereld in het afdalen.

Op een bepaald moment, toen ze al wat ouder was, kreeg ze een telefoontje. Er was een racebenefiet voor een goed doel. Of ze wou meedoen? Dat wou ze, ze verscheen op de baan om te oefenen. Bij de eerste oefening merkte de monitor op dat ze talent had voor racen. 'Wat ben je goed in het houden van de lijn,' zei hij. Ze trok haar schouders op en zei: 'Het is min of meer hetzelfde als bij skiën.'

'Dat kan zo zijn,' zei de monitor, 'maar je bent ook erg goed in bochten, dat is het moeilijkste in racen.'

'Wel,' lachte ze, 'bij het racen zijn er tenminste remmen, dat is niet zo in het skiën.' Ze bleek een echt natuurtalent, ze werd een van de enige vrouwen in het professionele formule één racen. En toen op een bepaald moment, hield ze er mee op om vice directeur van een groot bedrijf te worden.

Haar motto doorheen haar leven was: 'Hey, hier is er een deur, laten we eens kijken wat er gebeurt als ik die open.'

Ik denk dat dat ook op mijn verhaal van toepassing is. Het is zo ongeveer hoe ik ertoe gekomen ben te doen wat ik doe vandaag. Ik heb nooit iets strategisch gepland maar ik heb wel elke deur geprobeerd die ik tegenkwam. Regelmatig kreeg ik deuren op de neus. Ik denk: zo'n vier op de vijf keer. Maar er was altijd wel een deur die onverwacht openging." Een moment lang kijkt hij rond in de grote ruimte. "Een ding is wel belangrijk, denk ik. Wanneer je voelt dat iets niet goed zit, moet je durven vertrekken. Ik merk dat mensen het erg oncomfortabel vinden om dat te doen, ikzelf heb er weinig problemen mee. Ik denk dat het erg belangrijk is om nee te kunnen zeggen. Bijvoorbeeld: op een bepaald moment had ik een mooie positie in een kunstschool als leraar, het was een job met een goed loon en fijne mensen maar het voelde niet als de juiste plek voor mij. Ik ben er vertrokken. Vrienden en collega's belden me op om te zeggen dat het geen slimme beslissing was maar ik wist dat het niet klopte om er te blijven. Ik vertrouwde op het advies dat ik ooit gekregen had van Michael Snow (bekende Canadese kunstenaar/filmmaker): ga nooit wanhopen, de telefoon zal rinkelen."

In jouw geval rinkelde de telefoon ook om een organisatie voor geluidskunst te starten en later om een kunstacademie te runnen. Het lijkt er op dat je die dingen met dezelfde passie en nieuwsgierigheid doet als je kunstpraktijk.

JR: "Weet je, toen ik startte met Avatar vroegen mensen me: vind je het niet jammer dat je je eigen kunstpraktijk opzij hebt gezet om een organisatie te runnen. Voor mij is dat een vreemde vraag. Het belangrijkste is dat de kunstwerken gemaakt worden. Ik ben er niet aan gehecht om mijn handtekening onder een werk te zien prijken. Ik moet niet per se degene zijn die het werk heeft gemaakt. Als ik kan kiezen tussen Avatar runnen en op het einde van het jaar twintig kunstwerken hebben, of alleen werken en op het einde van het jaar vijf werken hebben, dan kies ik voor de eerste optie."

Je bent erg toegewijd om te helpen bouwen aan constructies die kunst en kunst creëren mogelijk maken.

JR: "Kunst maken wordt vaak als vanzelfsprekend beschouwd maar dat is het niet. In Québec hebben we het geluk dat er een sfeer van vertrouwen is wanneer het over kunstenaars gaat, men gaat ervan uit dat kunst noodzakelijk is, dat kunstenaars hebben noodzakelijk is in een samenleving. Toch zou ik durven zeggen dat ook in Quebec het subsidiesysteem voor de kunsten erodeert, net zoals in de rest van de wereld. Langzaamaan worden de kunsten in de richting van de culturele industrie geduwd, naar praktijken die wel creatief zijn maar geen kunst. Er is een tendens overall om op te schuiven van kunst naar creativiteit. Een voorbeeld: een kunstschool in Vancouver heeft besloten om een school voor filmindustrie te worden. Ja: het is nog steeds creatief maar nee: het is geen kunst."

Buitelingen

Zijn kunst en creativiteit voor jou verschillende dingen?

JR: "Begrijp me niet verkeerd: het is niet zo dat er meer interessante mensen rondlopen in de kunsten als daarbuiten. Er zijn net zoveel interessante mensen in de wereld van de loodgieterij of in die van het maken van stoelen.

Op zich zou je het woord creatief kunnen gebruiken maar het is tegenwoordig toch een beetje iets anders gaan betekenen. De term creativiteit is meer tot de wereld van de 'lifestyle' gaan behoren, zo van: gaan we eens iets nieuws verzinnen om te doen in het weekend. Voor mij gaat kunst over heruitvinden: ik wil het leven heruitvinden, het leven hernieuwen. Eigenlijk zijn er voortdurend kansen rondom jou het om het leven te hernieuwen. Wanneer je in de trein zit bijvoorbeeld: je merkt dingen op, je vraagt je dingen af.

Ik herinner mij een samenkomst met een kunstenaar die zo'n tien jaar ouder was dan mij,, Pierre-André Arcand. We zouden starten met Avatar en hadden een naam en een programma nodig. We waren bij hem thuis en vroegen ons af hoe we eraan zouden beginnen. Hij had een kauwgom machine in huis, de kauwgom had hij vervangen door woorden. Het was dus een soort van woordenboek in een kauwgom machine. Hij draaide aan de knop en er rolde een woord uit de machine: 'fracas', dat is het soort van geluid dat hoort bij een ongeluk of een catastrofe. Daar gingen we, de ideeën voor het programma begonnen te stromen.

Ik denk dat heruitvinden iets is dat je kan leren. Eens je het geleerd hebt, dan kan je het, dan is het een talent dat je hebt. De wereld is vanaf dan zoveel rijker. Dat is hoe ik leef, hoe ik wil leven. Ik kijk naar iets en vraag me af: wat kan ik ermee doen? Wat vertelt het mij dat ik nog niet wist? Vaak wordt hetgeen dat ik dan maak in de categorie 'kunst' geplaatst achteraf, maar niet altijd. Het is niet zo dat ik probeer om kunst te maken, eerder streef ik dat soort van leven na en komt er onderweg kunst te voorschijn."

Zou je durven stellen dat het een soort van...

JR: "Ziekte is?"

Hij lacht en ik ook.

Het woord creativiteit lijkt in het verdomhoekje te zijn geraakt. In het kader van persoonlijke groei wordt creativiteit beschouwd als iets natuurlijks. Als je in je kracht staat, dicht bij je essentie, komt het vanzelf. Ben je het daarmee eens?

JR: "Sommige mensen zullen makkelijker uit de band springen dan anderen, dat wil niet zeggen dat de anderen niet creatief zijn. Ik denk dat je kan stellen dat mensen over het algemeen graag zekerheden hebben. Ze houden van een job die begint om negen uur en eindigt om vijf uur, ze houden van een vast loon op het einde van de maand en ze houden ervan dat er iemand is die op politiek niveau beslissingen neemt waar ze af en toe eens kunnen op schelden.

Ons economisch systeem vindt bovendien daarin zijn brandstof. We hebben de laatste nieuwe telefoon nodig, die dingen worden zo gemaakt zodat je duidelijk kan zien wanneer het niet meer het laatste model is. Er is veel druk op mensen om zekerheden te willen en te hebben.

Je hebt ook een luide en directe stem tegenwoordig, je kan op facebook gaan verkondigen dat je tegen dit en dat bent. Het is niet verwonderlijk om vast te stellen dat dat leidt tot een situatie waarin ongeveer de helft van de mensen iets goed vindt, de andere helft niet. Dit alles leidt niet tot een erg creatief leven.

Als je veel zekerheid nodig hebt, is een moeilijk om een ander pad te kiezen. Maar als je bereid bent om die zekerheden los te laten, en ik denk dat dat iets is wat je kan leren, dan ja, dan kan je volgens mij stellen dat creativiteit is iets dat natuurlijk is en vanzelf komt."

Hij denkt even na.

"Het beeld van iemand die in een ravijn valt, komt bij me op. Het beeld dat ik heb is niet zozeer: één iemand valt in de ravijn. Eerder: we vallen allemaal in de ravijn. Sommige mensen storten

schreeuwend neer in doodsangsten, anderen keren zich om tijdens hun val zodat ze naar boven kijken, ze zeggen: 'de lucht is blauw, er is geen piloot maar we zien wel.'
Anderen maken buitelingen. Dat laatste is mijn keuze, ik hou van buitelingen."

Heruitvinden

"Toen ik kind was gebeurde het wel eens dat mijn moeder een kartonnen schoendoos nam en die aan een kant openmaakte. Met boterpapier maakte ze een deur zodat het een garage werd waar mijn autootjes in konden rijden. Ik vond het geweldig dat ze op dat idee kwam.

Kunst maken is gewoon een bepaalde vorm van creativiteit, het kan niet de bedoeling zijn de andere vormen te ontkennen. Ik heb geen esthetische vooroordelen, geen enkele. Het kan mij niet schelen of iets kitsch is of niet. Wat mij interesseert is: hoe heb je het gemaakt? Heb je een cake gebakken? Was het een lekkere cake?

Ik herinner mij een student, op een bepaalde dag had hij een taart gebakken voor een jarige medestudent. Het was de eerste taart die hij ooit gebakken had, een knoeiboel van chocolade. Hij had de taart vol kaarsjes gezet, de jarige in kwestie werd 37. Hij stak de kaarsjes aan en die gingen samen branden als een vuur, we hadden een verjaardagsvuur in plaats van een verjaardagstaart. Geweldig! Het was het beste moment van de dag.

Ik weet niet juist wat het is maar datgene waar ik naar zoek komt vaak in de afdeling kunst terecht. Soms is het niet eens iets dat gemaakt wordt door iemand maar iets dat er gewoon is en dat je opmerkt.

Mensen vragen mij soms: wat doe je eigenlijk als kunstenaar? Dit is mijn favoriete antwoord: er liggen een boel stenen op de tafel en ik bekijk ze langs alle kanten om het standpunt te vinden wanneer de stenen een landschap gaan vormen. Ik vind verbindingen in de dingen die ik zie. Het nadeel daarvan is dat ik erg slecht ben in het ordenen en classificeren van dingen. Ik zie namelijk overal linken." Hij lacht. "Toen ik directeur werd van de kunstschool kreeg ik een paar kasten cadeau om dingen in te ordenen. Ik kocht mappen die pasten in de kasten. Als ik nu, vijf jaar later, de kasten open, moet ik vaststellen dat de laden leeg zijn. Ik krijg de dingen niet geclassificeerd. Elk ding houdt verband met iets anders. Een document kan bijvoorbeeld over het budget gaan maar gaat ook over een specifiek project dat ook te maken heeft met het nieuwe gebouw. Tja, waar steek ik het dan? In de prullenmand!"

Hij lacht.

"Een tijd geleden zat ik in een opleiding met ongeveer twintig mensen, allemaal waren het op een of andere manier dienstverantwoordelijken. We kregen een cursus over management, dat ging voornamelijk over omgaan met mensen. De leraar observeerde mijn buurvrouw en mij terwijl we notities namen.

'Wat doe je met die aantekeningen?' vroeg ze aan de vrouw naast me.

'Wel, ik hou per jaar een notitieschrift bij maar voor speciale projecten zoals dit heb ik een apart schrift.'

'Wat doe je achteraf met dat schrift?'

'Ik zet het op het schap in mijn werkkamer met het jaartal op de kaft zodat ik het terug kan vinden.'

Toen kwam ze voor mij staan en stelde me dezelfde vraag: 'Wat doe je met je aantekeningen?'

'Niets.'

'Hoe bedoel je?'

'Ik heb een vreselijk handschrift, morgen kan ik wellicht niet meer ontcijferen wat ik geschreven heb.'

'Waarom maak je dan aantekeningen?'

'Het helpt mij om dingen te onthouden.'

'Wat gebeurt er dan als je naar je aantekeningen kijkt en je niet kan opmaken wat je geschreven hebt?'

'Dan krijg ik een nieuw idee.'

Zijn ogen vonken.

"De leraar was erg goed in wat ze deed, na twee weken kende ze iedereen in de cursus, ze zette mij en mijn buurvrouw telkens samen om oefeningen te maken. Zij en ik hadden een totaal tegengestelde attitude tegenover dingen maar uiteraard valt er voor de twee attitudes iets te zeggen. Beide werken in zekere zin. Sommige mensen houden van zekerheden, ik hou ervan om de dingen heruit te vinden. Het is een keuze.

Het was niet makkelijk voor de dame en mij om samen te werken maar we leerden erg veel bij over elkaars sterktes. De volgende oefening ging over autoriteit, we kregen er twintig minuten voor. De dame naast me zei: 'Daar hebben we geen twintig minuten voor nodig. Het is simpel: autoriteit wordt bepaald door structuur. Aan de universiteit heb je de rector, dan de vice-rector, dan die en die etcetera. Ik ging niet akkoord. Als iemand, eender wie, tegen mij zegt: doe dit, dan doe ik het niet. Als iemand, eender wie, tegen mij zegt: 'Jocelyn, ik heb een idee, wat denk je ervan?', dan sta ik ervoor open. Autoriteit is voor mij niet iets vanzelfsprekend maar je kan mij alles vragen.

We ontdekten dat we op een andere manier naar de wereld keken, de dame en ik. Sommige mensen hebben graag een stevig referentiekader waarbinnen ze kunnen bouwen aan details. Anderen herbouwen graag het kader. Ik zit in de laatste categorie, maar ik ben niet goed met details."

Wat is het meest indrukwekkende dat je hebt meegemaakt??

JR: "Als je me dat morgen vraagt, zal ik misschien iets anders antwoorden maar wat eerst bij mij opkomt is dit. In 1986 studeerde mijn partner Diane in Bordeaux. De eigenaar van het appartement waar ze verbleef was een man die Eric heette. Ik kwam voor een week op bezoek om met Diane rond te trekken. Eric zei dat we absoluut zijn ouders moesten opzoeken op het platteland. Hij leende ons zijn auto en we deden het. Zijn ouders waren landbouwers, ze woonden in een prachtig oud huis waar ooit edelen hadden gewoond. In het huis waren er twee achterkamers waar er tijdens de oorlog twee mannen hadden verbleven. Er zaten kervingen in de donkere houten vloer. Aan de hand van een soort pin en de zon hadden ze een simpele zonnwijzer gemaakt door te krassen op de vloer. Het was zo mooi. Zulke dingen maken indruk op mij.

Vervolgens kregen we oude fietsen te leen en maakten we een tocht langs dorpjes en velden. De zon ging onder en de kleuren in de velden leken wel schilderijen van François Millet. Het was een soort van geel dat ik nog nooit in mijn leven had gezien. Ik moest bijna huilen.

Ik weet niet of dit soort antwoord bij je vraag past maar ik heb er nog een. Op een keer was ik in Vancouver voor een residentie en zeiden ze mij dat er een pow wow zou doorgaan de volgende dag. Ik wist niet wat dat was. In Québec komen we niet in contact met de 'natives' maar in het westen zijn er veel interacties tussen de verschillende gemeenschappen. Een pow wow is een samenkomst van 'native Americans', een soort van feest maar ook met een politiek aspect. Het is een gigantische bijeenkomst met veel zingen en dansen. Ik stapte in een auto met twee vrouwen

die erheen gingen. Ik kende ze niet, ze waren wat ouder dan mij. Zij zaten vooraan, ik zat op de achterbank. De zon scheen op de motorkap. Een tijdlang werd het stil. Dan begon de vrouw op de passagierszetel vooraan te zingen, ze zong a capella oude gallicische liederen." Hij kijkt naar zijn lege kop koffie en streelt de zijkant van de kop. "Het was alsof ik uit mijn lichaam trad. Het was... Zulke dingen maken indruk op me.

Ik zou ook andere dingen kunnen opnoemen die wellicht indruk zouden maken op anderen, zoals Canada doorkruisen op de fiets. Dat heb ik ook gedaan maar het was niet het meest indrukwekkende wat ik heb meegemaakt, het was eerder iets dat een indruk naliet."

Waarom stopte je destijds met je studie farmacie?

JR: "Dat had vooral te maken met het zakelijke ervan, daar had ik totaal geen interesse in."

Waarom was je er dan ooit mee gestart?

JR: "Vanwege de druk van mijn ouders. Ik was op dat moment nog niet klaar of sterk genoeg om op te komen tegen mijn ouders. Na een tijdje werd ik echt depressief. Ik weet nog dat ik op een bepaald moment zei: ofwel stop ik ermee ofwel breng je mij maar een touw en een stoel.

Ik stopte ermee, maar er was nog steeds veel druk om een opleiding te voltooien. Ik belandde uiteindelijk in de architectuur in de plaats van in de kunsten waar ik eigenlijk moest zijn. Ik deed de opleiding van vier jaar, was daarna vijf jaar als architect aan de slag. Al die tijd was ik in mijn vrije tijd met muziek bezig. Op een zeker moment kruiste mijn pad dat van Michael Snow en Chris Cutler (bekende avant garde muzikant). Zij zeiden tegen me: jouw werk is echt goed. Ik sprong. Ik liet de architectuur voor wat het was en heb nooit meer omgekeken.

Weet je wat grappig is? Vandaag is het zoveel jaren later en nu voel ik mij voor het eerst weer aangetrokken tot tekenen. Kijk, hier in mijn boekje heb ik zitten schetsen. Misschien wordt het wel iets. Ik weet niet of het ergens toe zal leiden. Zo is het altijd: ik weet het nooit zeker op voorhand. Zoals de soundtrack voor een video die ik maakte. Ik was naar een muziekstuk aan het luisteren om te horen of de mastering goed zat. Terzelfdertijd bewerkte ik een video die af moest. De twee waren niet bedoeld om samen te gebruiken maar er ontstond een link. Zo werk ik feitelijk: ik doe veel dingen tegelijk, projecten groeien zoals de takken aan een boom en terwijl ze groeien ontstaan er connecties.

Een jongeman verschijnt bij onze tafel, hij is verantwoordelijk voor de bar en maakt ons met een pijnlijk gezicht duidelijk dat het museumcafé gaat sluiten.

'Ik begrijp het,' zegt Jocelyn, 'dus het zou hoogst onpraktisch zijn als we bleven zitten.'

De ober knikt ons toe op een bijna verlegen manier.

'Dan gaan we maar.'

Wat later passeren we voorbij een oude kunstacademie. De gevel is grotendeels intact, zo ook de majestueuze en zwierige trappenpartij die generaties lang trappelende jonge kunstenaars heeft verwelkomd. Het gebouw zelf echter is verdwenen. Door de vensterloze raamopeningen kan je het puin van de afgebroken aula's en kamers ontwaren. We kijken even naar het aanplakbiljet op het hekken bij de straat. Het is een aankondiging van een prestigieus bouwproject, een woonzorgcentrum voor senioren. Hij lacht. Hij maakt een grapje dat je als ouderling kan mijmeren over je jaren als beginnend kunstenaar op exact dezelfde plek waar je aan je leven begon.

We naderen een druk kruispunt, vragen ons af wat de geplogenheden zijn als voetganger in deze stad: netjes wachten tot de auto's stoppen of assertief de boulevard oplopen en een oversteekplaats afdwingen. We hebben geen haast, we kiezen voor het eerste. Plots staat hij stil op het midden van de oversteekplaats. Waar het om gaat, zegt hij, in het leven en in de kunst, is om het zien van verbindingen. Het ontdekken van verbindingen en je erover verwonderen.